

Warszawa, 3 czerwca 2024 r.

BEOS-WP/WOSR-970/24

SEKRETARIAT Z-CY SZEFA KS

L.dz. 05.1700.71.2024

Data wpływu 04.06.2024

Pan Minister

Dariusz Salamonińczyk

Zastępca Szefa Kancelarii Sejmu

Ocena skutków regulacji
zawartej w poselskim projekcie ustawy o zmianie ustawy - Kodeks
postępowania karnego
(druk sejmowy nr 410)¹

I. Jaki problem jest rozwiązywany?

Celem projektu nowelizacji z dnia 24 kwietnia 2024 r. jest zmiana art. 168a i 237a i uchylenie art. 168b ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego². Zasadniczym motywem tej nowelizacji jest odejście od zmian w procedurze karnej „jakie w ostatnich latach przyczyniły się do naruszenia podstawowych standardów wynikających z zasady prawa do rzetelnego sądu określonej w art. 45 ust. 1 Konstytucji i stały się powodem zarzutów o naruszanie praworządności”. W tym przypadku jest to szczególnie istotne, gdyż celem projektu jest likwidacja szerokich uprawnień do korzystania w postępowaniu karnym z tzw. „owoców zatrutego drzewa” i wiąże się także z ochroną innych wolności i praw obywatela jak prawo do prywatności czy ochrony tajemnicy korespondencji. Projektodawca wskazuje, że zmiany, które w 2016 r. wprowadziły szerokie możliwości wykorzystania dowodów pozyskanych „przy okazji” kontroli operacyjnej, bez udziału sądu, są „jednym z najbardziej oczywistych przejawów wyposażania aparatu państwowego w narzędzia stanowiące podstawę do działań niepraworządnych”.

Nowelizacja zakłada, że wskazane cele zostaną osiągnięte poprzez nadanie art. 168a k.p.k. następującego brzmienia: „*Niedopuszczalne jest przeprowadzenie i wykorzystanie dowodu uzyskanego do celów postępowania karnego za pomocą*

¹ Przedstawiciel wnioskodawcy: pos. Tomasz Zimoch.

² Dz. U. z 2024 r., poz. 37, dalej: k.p.k.

WYDZIAŁ OBSŁUGI PREZYDIUM SEJMU

L. dz. SPS - NP 020.127 9.2024

Data wpływu 04.06.24

czynu zabronionego, o którym mowa w art. 1 § 1 Kodeksu karnego”, tj. powrót do rozwiązania, istniejącego między 1 lipca 2015 r. a 14 kwietnia 2016 r., które zakazywało wykorzystywania dowodów pozyskiwanych przeciwko obywatelom w sposób nielegalny, najczęściej w następstwie popełnienia przestępstwa przez funkcjonariuszy publicznych.

Celem nowelizacji z dnia 24 kwietnia 2024 r. jest także uchylenie art. 168b k.p.k. który – jak wskazują Projektodawcy – zakłada „upoważnienie prokuratora do legalizacji” materiałów z kontroli operacyjnej. Ponadto, projekt zakłada nadanie nowego brzmienia art. 237a k.p.k.: *„Jeżeli w wyniku kontroli uzyskano dowód popełnienia przestępstwa wymienionego w art. 237 § 3, popełnionego przez osobę, wobec której kontrola była stosowana, innego niż objęte zarządzeniem kontroli, prokurator w czasie trwania kontroli albo nie później niż w ciągu miesiąca od dnia jej zakończenia może wystąpić do sądu z wnioskiem o wyrażenie zgody na jego wykorzystanie w postępowaniu karnym. Sąd wydaje postanowienie w przedmiocie wniosku w terminie 14 dni na posiedzeniu bez udziału stron”*.

Projektodawcy wskazują, że *„zasadnicza różnica pomiędzy stanem prawnym obecnie obowiązującym, a stanem prawnym, który ma nastąpić po wejściu w życie projektowanej regulacji, sprowadza się do wprowadzenia zasady, w świetle której tylko legalnie pozyskane dowody mogą być wykorzystane przez organy procesowe w postępowaniu karnym prowadzonym przeciwko obywatelowi. Jest to rozwiązanie w interesie obywateli, ale także wspiera dobro wymiaru sprawiedliwości”*.

Zgodnie z art. 3 nowelizacji z dnia 24 kwietnia 2024 r. ma wejść w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia. Zdaniem Projektodawców, tak określone *vacatio legis* daje czas *„zainteresowanym podmiotom na przygotowanie się do nowych regulacji, a przede wszystkim niezwłocznie stworzy oczekiwane z perspektywy społecznej mechanizmy ochrony podstawowych praw gwarantowanych w Konstytucji RP”*.

II. Rekomendowane rozwiązanie, w tym planowane narzędzia interwencji, i oczekiwany efekt

1. [Zmiana art. 168a k.p.k.] Zgodnie z art. 168a k.p.k.: *„Dowodu nie można uznać za niedopuszczalny wyłącznie na tej podstawie, że został uzyskany z naruszeniem przepisów postępowania lub za pomocą czynu zabronionego, o którym mowa w art. 1 § 1 Kodeksu karnego, chyba że dowód został uzyskany w związku*

z pełnieniem przez funkcjonariusza publicznego obowiązków służbowych, w wyniku: zabójstwa, umyślnego spowodowania uszczerbku na zdrowiu lub pozbawienia wolności". Obecne brzmienie art. 168a k.p.k. określa możliwość dopuszczenia w postępowaniu karnym dowodu pozyskanego z naruszeniem przepisów postępowania lub za pomocą czynu zabronionego, o którym mowa w art. 1 § 1 k.k. – z wyjątkiem sytuacji, gdy dowód został uzyskany w związku z pełnieniem przez funkcjonariusza publicznego obowiązków służbowych i w wyniku: zabójstwa, umyślnego spowodowania uszczerbku na zdrowiu lub pozbawienia wolności. Trafnie wskazuje się w literaturze, że w przepisie tym jest zawarta zasada dopuszczalności dowodów nielegalnych, a ich niedopuszczalność jest ograniczona do najbardziej jaskrawych przejawów nadużycia władzy przez funkcjonariuszy publicznych³.

Jednocześnie art. 168a k.p.k. w brzmieniu obowiązującym budzi szereg wątpliwości. Po pierwsze, z treści art. 168a k.p.k. nie wynika, czy ma to być dowód pierwotny, czy także dowód uzyskany dzięki dowodowi zakazanemu. Brak rozróżnienia wskazuje, że nie ma znaczenia, czy jest to dowód pierwotnie, czy tzw. wtórnie skażony. Po drugie, zwrot „dowód (...) uzyskany z naruszeniem przepisów postępowania” nie zawiera dookreślenia, o jakie postępowanie oraz przepisy chodzi. Wprawdzie umiejscowienie tego przepisu w Kodeksie postępowania karnego przesądza o tym, że chodzi o przepisy regulujące postępowanie karne, jednak nie wynika z tego, że mają to być tylko przepisy Kodeksu postępowania karnego. W związku z tym należy przyjąć, że chodzi o przepisy zamieszczone nie tylko w Kodeksie postępowania karnego, ale także w innych aktach prawnych dotyczących postępowania karnego. W literaturze jako przykład innych przepisów podaje się art. 19 ustawy o Policji, regulujący czynności operacyjno-rozpoznawcze⁴. Po trzecie, w art. 168a k.p.k. nie wskazano wprost, że dotyczy on wyłącznie organów procesowych, co nakazuje przyjąć, że ma on zastosowanie zarówno do organów procesowych, jak i do nieinstytucjonalnych uczestników procesu. Po czwarte, w świetle art. 168a k.p.k. nie ma znaczenia, czy dowód jest obciążający, czy odciążający. I wreszcie, po piąte, w art. 168a k.p.k. przewiduje się wyłączenie dowodu uzyskanego za pomocą czynu

³ por. A. Rychlewska, *O przepisie art. 168a k.p.k. jako przyzwoleniu na korzystanie w ramach procesu karnego z dowodów zdobytych w sposób nielegalny*, *Palestra* 2016, nr 5, s. 14; R.A. Stefański, *Stosunek sądu do dowodów nielegalnych (w:) Postępowanie przed sądem I instancji w znowelizowanym procesie karnym*, red. D. Kala, I. Zgoliński, Warszawa 2018, s. 40.

⁴ Por. S. Brzozowski, *Dopuszczalność dowodów uzyskanych z naruszeniem przepisów postępowania w kontekście art. 168a k.p.k.*, *Palestra* 2017, nr 1–2, s. 55; R. A. Stefański, (w:) R. A. Stefański, S. Zabłocki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz do art. 167–296*, Warszawa 2019, s. 64.

zabronionego co do niektórych czynów zabronionych. Wyłączenie to zostało dokonane przy użyciu zwrotu „chyba że dowód został uzyskany w związku z pełnieniem przez funkcjonariusza publicznego obowiązków służbowych, w wyniku: zabójstwa, umyślnego spowodowania uszczerbku na zdrowiu lub pozbawienia wolności”. Z jednej strony, w doktrynie twierdzi się, że „za pomocą frazy „chyba że” zostało wprowadzone zdanie podrzędne. Powstaje pytanie, czy odnosi się ono do obu wcześniejszych składników zdania, tj. do dowodu uzyskanego za pomocą czynu zabronionego, czy także do dowodu uzyskanego z naruszeniem przepisów postępowania. Wydawać by się mogło, że wartość logiczna tego przepisu przemawia za tym, że dotyczy obu sposobów uzyskania dowodu, zostały one bowiem połączone funktorem zdaniowym „lub”, oznaczającym alternatywę zwykłą. Przy takiej konstrukcji zdania dalsza jego część odnosi się do obu członów połączonych tym spójnikiem. Za odrzuceniem takiej interpretacji przemawia treść zdania podrzędnego, w którym jest mowa o uzyskaniu dowodu w wyniku zabójstwa, umyślnego spowodowania uszczerbku na zdrowiu lub pozbawienia wolności, które są czynami zabronionymi. Takie zachowania nie mogą odnosić się do uzyskania dowodu z naruszeniem przepisów postępowania. W związku z tym nigdy nie może zostać niedopuszczony dowód uzyskany z naruszeniem przepisów postępowania, zaś dowód uzyskany za pomocą czynu zabronionego, o którym mowa w art. 1 § 1 k.k., może być niedopuszczony tylko w wypadku, gdy: 1) dowód został uzyskany przez funkcjonariusza publicznego; 2) uzyskanie dowodu nastąpiło w związku z pełnieniem przez niego obowiązków służbowych; 3) dowód został uzyskany w wyniku zabójstwa, umyślnego spowodowania uszczerbku na zdrowiu lub pozbawienia wolności⁵. Z drugiej strony, w literaturze dokonuje się odmiennej wykładni tego przepisu, twierdząc, że dopuszczalne są dowody uzyskane zarówno z naruszeniem przepisów procesowych, jak i za pomocą czynu zabronionego określonego w art. 1 § 1 k.k., które nie zostały pozyskane przez funkcjonariusza publicznego w związku z pełnieniem przez niego obowiązków służbowych lub przez jakąkolwiek osobę będącą lub niebędącą funkcjonariuszem publicznym w wyniku zabójstwa, umyślnego uszczerbku na zdrowiu lub pozbawienia wolności. Przyjmuje się, że chodzi jedynie „o dopuszczalność tzw. dowodów prywatnych, tj. informacji pozyskiwanych, zlecanych czy wytwarzanych przez podmioty nieinstytucjonalne, pod warunkiem, że podmioty te nie tylko nie są organami procesowymi, ale również nie są

⁵ Zob. szerzej R. A. Stefański, (w:) R. A. Stefański, S. Zabłocki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz do art. 167-296*, Warszawa 2019, s. 64.

funkcjonariuszami publicznymi uzyskującymi dowód w związku z pełnieniem obowiązków służbowych oraz że naruszenie przez te podmioty przy uzyskiwaniu informacji przepisów postępowania lub wyczerpanie znamion czynu zabronionego z art. 1 § 1 k.k. nie prowadziło do zabójstwa, umyślnego uszczerbku na zdrowiu lub naruszenia wolności. Tylko tak zakreślona klasa dowodów uzyskanych w sposób sprzeczny z normami karnomaterialnymi i karnoprocesowymi może zostać włączona do podstawy dowodowej⁶. W związku z tym przyjmuje się, że niedopuszczalne są:

- 1) dowód uzyskany z naruszeniem przepisów postępowania w związku z pełnieniem przez funkcjonariusza publicznego obowiązków służbowych;
- 2) dowód uzyskany za pomocą czynu zabronionego, o którym mowa w art. 1 § 1 k.k., w związku z pełnieniem przez funkcjonariusza publicznego obowiązków służbowych;
- 3) dowód uzyskany za pomocą czynu zabronionego, o którym mowa w art. 1 § 1 k.k. oraz z naruszeniem przepisów postępowania w związku z pełnieniem przez funkcjonariusza publicznego obowiązków służbowych;
- 4) dowód uzyskany za pomocą czynu zabronionego, o którym mowa w art. 1 § 1 k.k., w wyniku zabójstwa, umyślnego spowodowania uszczerbku na zdrowiu lub pozbawienia wolności⁷.

Przy takiej interpretacji włączeniu podlegałyby wszelkie dowody uzyskane z naruszeniem przepisów postępowania lub za pomocą czynu zabronionego, o którym mowa w art. 1 § 1 k.k., przez funkcjonariuszy publicznych w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, a w przypadku innych osób – tylko wówczas, gdy zostały uzyskane za pomocą zabójstwa, umyślnego uszczerbku na zdrowiu lub pozbawienia wolności.

W celu jednoznacznego wyeliminowania możliwości wykorzystania dowodów pozyskanych w sposób nielegalny Projektodawca proponuje powrót do pierwotnego brzmienia art. 168a k.p.k. Przepis ten został dodany do Kodeksu postępowania karnego ustawą z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw i przepis ten stanowił, że: *„Niedopuszczalne jest przeprowadzenie i wykorzystanie dowodu uzyskanego do celów postępowania karnego za pomocą czynu zabronionego, o którym mowa w art. 1 § 1 Kodeksu karnego”*. Zgodnie z uzasadnieniem projektu, celem art. 168a k.p.k. miało być

⁶ Por. D. Gruszecka, (w:) J. Skorupka (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2016, s. 342.

⁷ Por. D. Gruszecka (w:) J. Skorupka (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2016, s. 342; J. Skorupka, Prokonstytucyjna wykładnia przepisów prawa dowodowego w procesie karnym (w:) T. Grzegorzczak, R. Olszewski (red.), *Verba volant, scripta manent. Proces karny, prawo karne skarbowe i prawo wykroczeń po zmianach z lat 2015–2016. Księga pamiątkowa poświęcona Profesor Monice Zbrojewskiej*, Warszawa 2017, s. 362.

ograniczenie możliwości wprowadzania do postępowania karnego dowodów, które pozyskane zostały w wyniku przestępstwa. Miał on stanowić podstawę eliminacji z materiału dowodowego, mogącego służyć za podstawę ustaleń faktycznych, tych dowodów, które uzyskano dla celów postępowania za pomocą czynu zabronionego pod groźbą kary. Podkreślić należy, że regulacja ta wiązała się przede wszystkim z przemodelowaniem procesu w stronę większej kontrydiktoryjności i zwiększeniem roli tzw. „dowodów prywatnych”, wprowadzanych przez tzw. nieinstytucjonalnych uczestników procesu z uwagi na zamienione brzmienie art. 393 § 3 k.p.k.

Również w zakresie pierwotnego brzmienia art. 168a k.p.k. były zgłaszane liczne uwagi, przekładające się na zakres zastosowania ustanawianego zakazu. I tak, podnoszono, że użycie sformułowania „dowód uzyskany (...) za pomocą czynu zabronionego” rodziło wątpliwości, czy rzeczony zakaz obejmuje tylko dowody bezpośrednio nielegalne (uzyskane bezpośrednio za pomocą czynu zabronionego), czy także dowody pośrednio nielegalne (uzyskane pośrednio za pomocą czynu zabronionego); nie było wiadome, czy art. 168a k.p.k. w brzmieniu pierwotnym obejmował tylko tzw. instytucjonalnych uczestników procesu, czy też również tzw. uczestników nieinstytucjonalnych⁸. Wreszcie, krytykowano szeroki zakres wyłączenia

⁸ A. Bojańczyk nie ma wątpliwości, że przepis art. 168a obejmuje tzw. dowody prywatne, por. A. A. Bojańczyk, *Jaki jest zakres nowego zakazu dowodowego obejmującego dowody uzyskane za pomocą czynu zabronionego*, *Palestra* 2014, nr 10, s. 106 i n. Innego zdania jest np. P. Kardas, który podnosił, że w zakresie art. 168a k.p.k. możliwe są dwie, wzajemne przeciwstawne koncepcje wykładni. „Pierwsza, restryktywna, zgodnie z którą w przypadku czynności pozaprosesowych podejmowanych przez instytucjonalnych uczestników postępowania, mających status organów władzy publicznej i zarazem organów procesowych, uzyskanie dowodu w wyniku popełnienia czynu zabronionego uzasadnia kwalifikację takich zachowań (działań lub zaniechań) jako bezprawnych, tj. nie tylko pozbawionych podstawy prawnej, ale stanowiących przekroczenie określonego w przepisach prawa zakazu/nakazu. To przesądza o nielegalności takich czynności zarówno z punktu widzenia prawa karnego materialnego, jak i prawa karnego procesowego, w dalszej zaś konsekwencji o niedopuszczalności, wadliwości i bezskuteczności czynności dowodowej realizowanej już ewentualnie w ramach procesu karnego, której przedmiotem byłyby środki dowodowe uzyskane w bezprawny, nielegalny sposób. W tym zakresie z uwagi na wyrażoną w art. 7 Konstytucji RP zasadę praworządności (legalności) wymagającą działania organów władzy publicznej zawsze na podstawie i w granicach prawa, treść art. 168a k.p.k. niczego nie zmienia. W szczególności zaś przepis ten nie może być w powyższym kontekście interpretowany jako ewentualna podstawa do procesowego wykorzystywania dowodów uzyskanych za pomocą czynu zabronionego, jeżeli czynności realizujące znamiona czynu zabronionego nie miały na celu pozyskania dowodów dla postępowania karnego. W tym ujęciu zgół odmiennie przedstawia się ocena możliwości procesowego wykorzystywania dowodów pozyskanych przez uczestników procesu niemających statusu organów procesowych w wyniku popełnienia przestępstwa niepopelnionego jednak w celu uzyskania dowodów dla potrzeb postępowania karnego. Zachowania takie, realizowane na przedpolu procesu, a więc mające postać czynności pozaprosesowych, będą z punktu widzenia prawa karnego materialnego kwalifikowane jako bezprawne i nielegalne, zarazem jednak z uwagi na wąski zakres zakazu dowodowego określonego w art. 168a KPK nie będą wykluczone wykorzystanie tak uzyskanych dowodów w procesie karnym. Druga, liberalna, zgodnie z którą w odniesieniu do instytucjonalnych uczestników procesu obowiązują te same zasady dopuszczalności przeprowadzenia i wykorzystania dowodów uzyskanych za pomocą czynu zabronionego, co uczestników nieinstytucjonalnych. W tym ujęciu uzyskanie przez instytucjonalnych

dowodów „uzyskany za pomocą czynu zabronionego”, gdyż obejmuje także pozyskanie dowodów w stanie wyższej konieczności lub w sytuacji, gdy społeczna szkodliwość czynu zabronionego jest znikoma lub niższa niż znikoma. W takich sytuacjach czyn, który pozwolił na pozyskanie dowodu, nie przestaje być czynem zabronionym. Uwagi te – w całej rozciągłości – zachowują swoją aktualność wobec opiniowanej nowelizacji Kodeksu postępowania karnego z dnia 24 kwietnia 2024 r. Z zastrzeżeniem należy odnieść się do kategoriycznych i ogólnych rozwiązań eliminujących dowody nielegalne z procesu karnego. Zasadniczo nie występują one w ustawach procesowych państw Europy kontynentalnej, jak również nie wynikają ze standardu strasburskiego. W orzecnictwie ETPCz powtarzana jest teza, że art. 6 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka nie reguluje kwestii dopuszczalności dowodów, która zasadniczo jest pozostawiona prawu krajowemu. Przyjęcie innej interpretacji konwencyjnego prawa do rzetelnego procesu podważałoby istotne różnice w prawie dowodowym państw-stron Konwencji. Stąd też na podstawie analizy dorobku orzeczniczego można tylko wyróżnić zakazy dowodowe *sensu stricto*:

1. niedopuszczalność dowodowego wykorzystania oświadczeń uzyskanych od osobowego źródła dowodowego bezpośrednio przy użyciu tortur;
2. niedopuszczalność dowodowego wykorzystania oświadczeń uzyskanych od osobowego źródła dowodowego bezpośrednio wskutek niehumanitarnego lub poniżającego traktowania;
3. niedopuszczalność wykorzystania dowodów innych niż wyjaśnienia lub zeznania (tj. dowodów rzeczowych) uzyskanych bezpośrednio wskutek zastosowania tortur;
4. niedopuszczalność wykorzystania dowodów uzyskanych wskutek wadliwie przeprowadzonej transakcji pozornej, która polegała na podżeganiu oskarżonego do popełnienia czynu zabronionego.

Jak wskazuje M. Wąsek-Wiaderek, pierwsze trzy zakazy dowodowe wynikają z art. 3 Konwencji (zakaz tortur), który ma charakter bezwzględny i uniwersalny. W sprawie *Jalloh v. Republika Federalna Niemiec* ETPCz stwierdził: „[...] dowody

uczestników procesu dowodu za pomocą czynu zabronionego jednak nie dla celów postępowania karnego nie wyklucza możliwości przeprowadzenia i wykorzystania takiego dowodu w ramach procesu karnego”, por. P. Kardas, Problem granic legalności czynności uczestników postępowania karnego i konsekwencji ich przekroczenia, (w:) J. Skorupka, D. Gruszecka (red.) Granice procesu karnego. Legalność działań uczestników postępowania, Warszawa 2015, s. 62-63; S. Brzozowski, *Dopuszczalność dowodów uzyskanych z naruszeniem przepisów postępowania w kontekście art. 168a k.p.k.*, Palestra 2017, nr 1–2, s. 55 i n.

obciążające, czy to w postaci przyznania się do winy, czy też dowody rzeczowe, uzyskane w rezultacie zastosowania aktów przemocy, brutalności czy innych zachowań stanowiących tortury nie mogą w żadnym razie być wykorzystywane jako dowód winy, bez względu na ich wartość dowodową [czyli ich znaczenie dla możliwości ustalenia sprawstwa]”. Zaaprobowanie każdej innej tezy stanowiłoby pośrednie usprawiedliwienie zachowań zasługujących na moralne potępienie, których autorzy art. 3 Konwencji zamierzali zabronić lub, jak to zgrabnie zostało wyrażone w wyroku SN Stanów Zjednoczonych w sprawie *Rochin*, „[...] stanowiłoby nałożenie na brutalność peleryny prawa”⁹. Z kolei w wyroku *El Haski v. Belgia* ETPCz ponownie podkreślił, że wykorzystanie w postępowaniu karnym oświadczeń uzyskanych zarówno wskutek użycia tortur, jak i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania czyni to postępowanie automatycznie i w całości nierzetelnym. Ten sam standard należy zastosować do dowodów rzeczowych pozyskanych bezpośrednio wskutek działania stanowiącego torturę¹⁰. Czwarty konwencyjny zakaz dowodowy *sensu stricto* został sformułowany w orzecznictwie strasburskim stosunkowo niedawno na gruncie art. 6 Konwencji¹¹.

Zauważyć należy, że z orzecznictwa ETPCz nie wynika zakaz korzystania z dowodów pośrednio nielegalnych, pomimo dostrzeżenia nielegalnego źródła ich pochodzenia. W wyroku z 1 czerwca 2010 r. w sprawie *Gäfgen v. Niemcom*, skarga nr 22978/05, Trybunał wskazał, że bezwzględnie niedopuszczalne są dowody, które zostały pozyskane z naruszeniem art. 3 EKPCz, jak też zaznaczył, iż można prowadzić postępowanie dowodowe w oparciu o dowody uzyskane pośrednio, wskutek nielegalnych metod przesłuchania, o ile dowody te nie mają zasadniczego znaczenia w sprawie. Trybunał przyjął, że wykorzystanie w procesie karnym dowodów uzyskanych dzięki wyjaśnieniom oskarżonego złożonym pod przymusem rodzi poważne domniemanie nierzetelności takiego procesu. Możliwe jest jednak obalenie tego domniemania, jeżeli doszło do zerwania związku przyczynowego między niehumanitarnym traktowaniem w czasie przesłuchania a wydaniem wyroku skazującego. Jak podkreślił ETPCz, dowody „skażone” służyły jedynie do zweryfikowania

⁹ Zob. szeroko M. Wasek-Wiaderek, *Model zakazów dowodowych z perspektywy Konwencji i orzecznictwa ETPCz* (w:) J. Skorupka (red.), *Nowe spojrzenie na model zakazów dowodowych w procesie karnym*, Warszawa 2016, s. 23-28. Wyrok ETPCz z 11 lipca 2006 r., skarga Nr 54810/00, Legalis, § 105. Podobny pogląd został wyrażony w wyroku *Söylemez v. Turcja* z 21 września 2006 r., skarga Nr 46661/99, Legalis, § 122.

¹⁰ Wyrok ETPCz z 25 września 2012 r., w sprawie *El Haski v. Belgia*, skarga Nr 649/08, Legalis, § 85.

¹¹ Wyrok ETPCz z 5 lutego 2008 r., *Ramanauskas v. Litwa*, skarga Nr 74420/01, Legalis, § 60.

wiarygodności przyznania się oskarżonego, a nie do poczynienia obciążających go ustaleń faktycznych. Z tego powodu doszło do zerwania związku przyczynowego między naruszającym art. 3 Konwencji pozyskaniem dowodów a wydaniem wyroku skazującego wobec oskarżonego. Skarżący posiadał także środki prawne do kwestionowania dopuszczalności tych dowodów. Okoliczności te spowodowały orzeczenie braku naruszenia art. 6 ust. 1 w zw. z art. 6 ust. 3 Konwencji¹².

Mając na względzie powyższe, należy przemyśleć propozycję art. 168a k.p.k., w taki sposób, aby różnicował pozycję instytucjonalnych i nieinstytucjonalnych uczestników procesu. Wypada też rozważyć takie rozwiązanie, które wykluczałoby możliwość przeprowadzenia dowodu uzyskanego z naruszeniem przepisów postępowania lub za pomocą czynu zabronionego jedynie wówczas, gdy przeprowadzenie takiego dowodu czyniłoby proces nierzetelnym w rozumieniu art. 6 ust. 1 EKPCz. Wszak bowiem – jak słusznie wskazał SN – „decyzja o uznaniu dowodu za niedopuszczalny (art. 170 § 1 pkt 1 w zw. z art. 168a k.p.k.), z uwagi na uzyskanie go z naruszeniem prawa, musi być rezultatem skrupulatnego ważenia pozostających w konflikcie wartości, jakimi są: z jednej strony prawda materialna oraz potrzeba urzeczywistnienia zasady trafnej reakcji karnej (art. 2 § 1 pkt 1 i § 2 k.p.k.), a z drugiej strony konieczność przestrzegania konstytucyjnej zasady legalizmu, a więc wymogu działania organów procesowych na podstawie i w granicach prawa (art. 7 Konstytucji RP) oraz pozostałych reguł rzetelnego procesu, co jest niezbędne do osiągnięcia stanu sprawiedliwości proceduralnej”¹³.

2. [Uchylenie art. 168b k.p.k.] Zgodnie z art. 168b k.p.k.: *„Jeżeli w wyniku kontroli operacyjnej zarządzonej na wniosek uprawnionego organu na podstawie przepisów szczególnych uzyskano dowód popełnienia przez osobę, wobec której kontrola operacyjna była stosowana, innego przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego niż przestępstwo objęte zarządzeniem kontroli operacyjnej lub przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego popełnionego przez inną osobę niż objętą zarządzeniem kontroli operacyjnej, prokurator podejmuje decyzję w przedmiocie wykorzystania tego dowodu w postępowaniu karnym”*. Niniejszy przepis odnosi się do regulacji związanych z kontrolą operacyjną

¹² Zob. szeroko M. Wasek-Wiaderek, *Model zakazów dowodowych z perspektywy Konwencji i orzecznictwa ETPCz* (w:) J. Skorupka (red.), *Nowe spojrzenie na model zakazów dowodowych w procesie karnym*, Warszawa 2016, s. 29 i n; też Autorki, *Zagadnienia prawa dowodowego w orzecznictwie Trybunału Strasburskiego*, (w:) J. Godyń, M. Hudzik, L.K. Paprzycki (red.), *Zagadnienia prawa dowodowego*, Warszawa 2011, s. 50–51.

¹³ Wyrok SN z dnia 3 listopada 2021 r., III KK 373/20, OSNKW 2022, nr 2, poz. 4.

prorowadzoną na podstawie przepisów szczególnych (np. przez Policję, ABW, SKW, CBA, SOP, Straż Graniczną, Żandarmerię Wojskową, organy Krajowej Administracji Skarbowej) i dotyczy sytuacji, gdy uzyskano dowód popełnienia przez osobę innego przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego niż przestępstwo objęte zarządzeniem kontroli operacyjnej. Przepis art. 168b k.p.k. wprowadzono do porządku prawnego z dniem 15 kwietnia 2016 r., na mocy ustawy z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw¹⁴ i łączył się on z przemodelowaniem dotychczasowego mechanizmu wykorzystania w postępowaniu karnym informacji uzyskanych w toku kontroli operacyjnej przez służby państwowe, a w szczególności z usunięciem przepisów dotyczących tzw. zgody następcej na wykorzystanie w postępowaniu karnym uzyskanego w wyniku stosowania kontroli operacyjnej dowodu popełnienia przestępstwa lub przestępstwa skarbowego.

Z uwagi na to, że tzw. ustawy branżowe normujące możliwość stosowania kontroli operacyjnej przez ww. służby nie przewidują, iż wykorzystania dowodu uzyskanego podczas stosowania kontroli operacyjnej jest możliwe wyłącznie w postępowaniu karnym w sprawie o przestępstwo lub przestępstwo skarbowe, w stosunku do którego jest dopuszczalne stosowanie takiej kontroli przez jakikolwiek uprawniony podmiot, ani że jeżeli w wyniku stosowania kontroli operacyjnej uzyskano dowód popełnienia przestępstwa lub przestępstwa skarbowego, w stosunku do którego można zarządzić kontrolę operacyjną, popełnionego przez osobę, wobec której była stosowana kontrola operacyjna, innego niż objęte zarządzeniem kontroli operacyjnej albo popełnionego przez inną osobę, ustawodawca przewidział stosowne ograniczenie w art. 168b k.p.k. *Ratio legis* tego przepisu jest przeciwdziałanie wykorzystywaniu w procesie karnym dowodów pochodzących głównie z podsłuchu związanego z przekraczaniem granic przedmiotowych i podmiotowych stosowanej kontroli operacyjnej.

Z treści przepisu art. 168b k.p.k. wprost nie wynika, czy dotyczy on tylko uzyskanych za pomocą czynności operacyjno-rozpoznawczych dowodów innego przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego niż przestępstwo objęte zarządzeniem kontroli operacyjnej mieszczącego się w katalogu przestępstw, co do których może być zarządzona kontrola operacyjna. W doktrynie wskazuje się,

¹⁴ Dz. U. poz. 437.

że przepis art. 168b k.p.k. można interpretować w ten sposób, że skoro przepis ten zastąpił przepisy ustaw regulujących czynności operacyjno-rozpoznawcze, przewidujące, że tzw. zgoda następcza mogła być wydana co do przestępstwa, do którego jest możliwe zarządzenie takiej kontroli, to trzeba przyjąć, że art. 168b k.p.k. objęte są również tylko dowody dotyczące tych przestępstw. Można jednak argumentować, że odwołanie się do wykładni historycznej jest słabym argumentem, gdy uwzględni się wykładnię językową, która ma pierwszeństwo przed wszystkimi innymi dyrektywami interpretacyjnymi. W przepisach tych ustaw wyraźnie zaznaczano, że chodziło *verba legis* o „dowód popełnienia przestępstwa lub przestępstwa skarbowego, w stosunku do którego można zarządzić kontrolę operacyjną”.

Takiego ograniczenia nie ma w art. 168b k.p.k., co można uważać za wskazówkę objęcia także przestępstw spoza tego katalogu¹⁵.

Kwestia ta została jednoznacznie rozstrzygnięta w orzecznictwie. W uchwale siedmiu sędziów Sądów Najwyższego z 28 czerwca 2018 r., I KZP 4/18¹⁶, wskazano, że „użyte w art. 168b k.p.k. sformułowanie «innego przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego innego niż przestępstwo objęte zarządzeniem kontroli operacyjnej» obejmuje swoim zakresem wyłącznie te przestępstwa, co do których sąd może wyrazić zgodę na zarządzenie kontroli operacyjnej, w tym te, o których mowa w art. 19 ust. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2017 r. poz. 2067 t.j. z późn. zm.)”. Sąd Najwyższy dostrzegł, że konflikt pomiędzy zasadą legalizmu a zasadą poszanowania i ochrony wolności człowieka musi być rozwiązywany z poszanowaniem zasady proporcjonalności (art. 31 ust. 3 Konstytucji RP) poprzez ścisłe ustawowe uregulowanie przypadków, kiedy do kompetencji władz publicznych będzie należała ingerencja w wolność jednostki. Celem takiej ingerencji może być zwalczanie przestępczości, ale dotyczyć może ona wyłącznie poważnych przestępstw ściganych z urzędu (w tym skarbowych) i wiązać się z możliwie najmniejszym ograniczeniem praw i wolności konstytucyjnych, takich jak prawo do prywatności, nienaruszalności mieszkania, czy wolności komunikowania się. A skoro tak, to przy interpretacji art. 168b k.p.k. należy nadać prymat wykładni systemowej – w szczególności systematyzacji zewnętrznej – która prowadzi do nakazu przestrzegania zasad konstytucyjnych, w tym zasady proporcjonalności. Ingerencja

¹⁵ Zob. R. A. Stefański, (w:) R. A. Stefański, S. Zabłocki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz do art. 167-296*, Warszawa 2019, s. 82-83.

¹⁶ OSNWK 2018, nr 8, poz. 53.

w wolność człowieka – jego prawo do prywatności – nie może mieć charakteru nieograniczonego. Ograniczeniem takim winien być katalog poważnych przestępstw uzasadniających ingerującą w status jednostki kontrolę operacyjną. Jeżeli zaś tak, to zarówno kontrola operacyjna o charakterze pierwotnym, jak i wtórnym może być prowadzona wyłącznie w stosunku do przestępstw katalogowych¹⁷.

Jednocześnie w uchwale siedmiu sędziów Sądów Najwyższego z 28 czerwca 2018 r., I KZP 4/18, Sąd Najwyższy stwierdził, że zwrot kończący art. 168b k.p.k. „prokurator podejmuje decyzję w przedmiocie wykorzystania tego dowodu w postępowaniu karnym” – ma charakter techniczny i nie rodzi po stronie prokuratora żadnych nowych uprawnień. Prokurator bowiem, dysponując materiałami uzyskanymi w drodze kontroli operacyjnej, musi ocenić ich procesową przydatność. Skutkiem tej oceny zawsze będzie albo złożenie odpowiednich wniosków dowodowych dołączanych do aktu oskarżenia albo uznanie tych materiałów za nieprzydatne procesowo, co w konsekwencji powinno skutkować ich zniszczeniem. Jak zauważył Sąd Najwyższy *„nie do zaakceptowania jest pogląd, w ramach którego wskazuje się, że to prokurator miałby arbitralnie decydować o wykorzystaniu danego dowodu uzyskanego w wyniku wtórnej kontroli operacyjnej w toku całego procesu, a więc również w fazie sądowej. Nie ulega wątpliwości, że prokurator musi podjąć decyzję co do wykorzystania materiałów uzyskanych w wyniku kontroli operacyjnej – czy mogą one być wykorzystane w procesie i przedstawione sądowi wraz z aktem oskarżenia, czy też nie. (...) Oczywistym natomiast musi pozostać, że na etapie postępowania jurysdykcyjnego, to wyłącznie sąd może podjąć decyzję o dopuszczeniu dowodu, a nie prokurator. Wynika to z elementarnej zasady rządzącej tym stadium procesu wyrażonej w art. 368 k.p.k. Gdyby zatem doszło do sytuacji, w której prokurator postąpiłby w tym zakresie niezgodnie z Kodeksem postępowania karnego, Konstytucją RP, czy ustawą o Policji, złożony przez niego wniosek i tak podlega kontroli sądu, który ma decydujące zdanie w kwestii dopuszczenia dowodu art. 170 § 1 pkt 1 k.p.k. Kontrola ta obejmuje też wszystkie ustawowe przesłanki stosowania kontroli operacyjnej, co z istoty swej, stanowi pewną formę zgody następczej”*. Konkludując

¹⁷ Podobne zapatrywanie zostało wyrażone np. przez SA w Białymstoku w wyroku z 22 listopada 2022 r., w którym stwierdzono, że „Użyte w art. 168b k.p.k. sformułowanie „innego przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego innego niż przestępstwo objęte zarządzeniem kontroli operacyjnej” obejmuje swoim zakresem wyłącznie te przestępstwa, co do których sąd może wyrazić zgodę na zarządzenie kontroli operacyjnej, w tym te, o których mowa w art. 9c ust. 1 ustawy z 1990 r. o Straży Granicznej”, LEX nr 3485919; (wyrok SA w Warszawie z 13.06.2016 r., II AKa 133/16, LEX nr 217125).

powyższe, zakres decyzji prokuratora o wykorzystaniu materiału pochodzącego z kontroli operacyjnej ogranicza się wyłącznie do spraw o przestępstwa ścigane z urzędu i przestępstwa skarbowe, co do których, z mocy przepisów szczególnych, możliwe było zarządzenie owej kontroli¹⁸, zaś decyzja prokuratora w przedmiocie wykorzystania tego dowodu w postępowaniu karnym nie ograniczą uprawnień sądu w postępowaniu jurysdykcyjnym.

Dostrzegając powyższe okoliczności, należy optować za pozostawieniem art. 168b k.p.k. w Kodeksie postępowania karnego. Mając jednocześnie na względzie uchwałę siedmiu sędziów Sądów Najwyższego z 28 czerwca 2018 r., I KZP 4/18, oraz dążąc do usunięcia wątpliwości towarzyszących wykładni art. 168b k.p.k., treść ww. przepisu mogłaby uzyskać następujące brzmienie:

„Jeżeli w wyniku kontroli operacyjnej zarządzonej na wniosek uprawnionego organu na podstawie przepisów szczególnych uzyskano dowód popełnienia przez osobę, wobec której kontrola operacyjna była stosowana, innego przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego niż przestępstwo objęte zarządzeniem kontroli operacyjnej lub przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego popełnionego przez inną osobę niż objętą zarządzeniem kontroli operacyjnej, prokurator w postępowaniu przygotowawczym, a w postępowaniu sądowym sąd, podejmuje decyzję w przedmiocie wykorzystania tego dowodu w postępowaniu karnym tylko, jeżeli dotyczy on przestępstwa, co do którego sąd może wyrazić zgodę na zarządzenie kontroli operacyjnej”.

Uchylenie zaś art. 168b k.p.k., tak jak zostało przedstawione w nowelizacji z dnia 24 kwietnia 2024 r., spowoduje, że w postępowaniu karnym będzie możliwe wykorzystanie dowodu uzyskanego w wyniku kontroli operacyjnej, w zakresie każdego przestępstwa, niezależnie od tego, czy mieści się ono w katalogu przestępstw, co do których może być zarządzona kontrola operacyjna.

3. [Zmiana art. 237a k.p.k.] Przepis art. 237a k.p.k. stanowi: *„Jeżeli w wyniku kontroli uzyskano dowód popełnienia przez osobę, wobec której kontrola była stosowana, innego przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego niż przestępstwo objęte zarządzeniem kontroli, lub przestępstwa ściganego z urzędu*

¹⁸ Zob. Z. Niemczyk, *Nowy kształt kontroli operacyjnej po zmianach ustawy o Policji i Kodeksu postępowania karnego*, Kwartalnik KSiP 2017, z. 2, s. 224; J. Skorupka, *Prokonstytucyjna wykładnia przepisów prawa dowodowego w procesie karnym*, (w:) T. Grzegorzcyka i R. Olszewskiego (red.), *Verba volant, scripta manent. Proces karny, prawo karne skarbowe i prawo wykroczeń po zmianach z lat 2015-2016*. Księga pamiątkowa poświęcona Profesor Monice Zbrojewskiej, Warszawa 2017.

lub przestępstwa skarbowego popełnionego przez inną osobę niż objętą zarządzeniem kontroli, prokurator podejmuje decyzję w przedmiocie wykorzystania tego dowodu w postępowaniu karnym". Przepis art. 237a k.p.k., podobnie jak art. 168b k.p.k., wprowadzono do porządku prawnego z dniem 15 kwietnia 2016 r., na mocy ustawy z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw¹⁹ i łączył się z przemodelowaniem dotychczasowego mechanizmu wykorzystania w postępowaniu karnym informacji uzyskanych w toku kontroli i utrwalania rozmów.

Do dnia 14 kwietnia 2016 r. tryb zawarty w art. 237a k.p.k. wiązał się z tzw. zgodą następczą. Odnosiła się ona do sytuacji, w których następowało poszerzenie przedmiotowe, a więc dotyczyła zatwierdzenia uzyskanych materiałów co do przestępstw z art. 237 § 3 k.p.k. popełnionych przez osobę, wobec której kontrola była stosowana, ale innych niż przestępstwo objęte zarządzeniem kontroli albo poszerzenie podmiotowe, czyli przestępstwo z art. 237 § 3 k.p.k. popełnione przez inną osobę niż ta, wobec której stosowana była kontrola. Wykorzystanie dowodowe tak uzyskanych materiałów było uzależnione od uzyskania zgody następczej sądu. Ustawodawca w nowelizacji k.p.k. z 11 marca 2016 r. zmienił regulację zawartą w art. 237a k.p.k. Po pierwsze, odstąpił od instytucji zgody następczej, równolegle przekazując prokuratorowi kompetencje w zakresie podjęcia decyzji w przedmiocie wykorzystania tego dowodu w postępowaniu karnym. Po drugie, odstąpienie od zgody następczej sądu spowodowało również rezygnację z terminów odnoszących się do uzyskania zgody następczej. W poprzedniej wersji przepisu, tj. sprzed 14 kwietnia 2016 r., prokurator w czasie trwania kontroli albo nie później niż w ciągu 2 miesięcy od dnia jej zakończenia mógł wystąpić do sądu z wnioskiem o wyrażenie zgody na jego wykorzystanie w postępowaniu karnym. Użyty w art. 237a k.p.k. termin „nie później niż” w odniesieniu do terminu 2-miesięcznego oznaczał, że termin ten miał charakter stanowczy. Po jego upływie wystąpienie z wnioskiem o wyrażenie zgody następczej było niedopuszczalne.

De lege lata trafnie wskazuje się w doktrynie, że „artykuł 237a, tak samo jak art. 168b w stosunku do kontroli operacyjnej, upoważnia prokuratora do podjęcia decyzji w przedmiocie wykorzystania dowodu w postępowaniu karnym, w którym został uzyskany w toku kontroli. Dowód ten może świadczyć o popełnieniu przez osobę,

¹⁹ Dz. U. poz. 437.

wobec której kontrola była stosowana, innego przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego niż przestępstwo objęte zarządzeniem kontroli (przekroczony zakres przedmiotowy) lub przestępstwa ściganego z urzędu, lub przestępstwa skarbowego popełnionego przez inną osobę niż objęta zarządzeniem kontroli (przekroczony zakres podmiotowy). Przepis ten nie pozwala na wykorzystanie dowodów uzyskanych z naruszeniem nie jakiegokolwiek przepisu regulującego kontrolę i utrwalanie rozmów lub przekazu informacji, ale tylko w razie przekroczenia zakresu przedmiotowego lub podmiotowego tej kontroli”. Treść art. 237a k.p.k. należy interpretować w powiązaniu z art. 237 § 3 k.p.k., w którym ustawodawca enumeratywnie wymienia przestępstwa, przy których mogą być zastosowane kontrola i utrwalanie rozmów. Odmienne założenie, polegające na wykładni art. 237a k.p.k. w oderwaniu od treści pozostałych przepisów znajdujących się w tej samej jednostce redakcyjnej, prowadzi do wewnętrznej niespójności rozdziału 26 Kodeksu postępowania karnego²⁰. Tym samym twierdzi się, że podobnie, jak w przypadku art. 168b k.p.k., należy podejść do wykładni pojęcia „innego przestępstwa ściganego z urzędu”, który to zwrot również został użyty przez ustawodawcę w treści art. 237a k.p.k.²¹.

Trzeba jednak zauważyć, że w doktrynie występuje pogląd mówiący, iż art. 237a k.p.k. stanowią obejście wcześniejszych wymogów co do stosowania kontroli i utrwalania rozmów, ponieważ całkowicie obchodzą dotychczasową możliwość stosowania podsłuchów tylko do typów czynów zabronionych wymienionych w art. 237 § 3 k.p.k.²². Były ona jednak wyrażony przed uchwałą siedmiu sędziów Sąd Najwyższego z 28 czerwca 2018 r., I KZP 4/18²³, w której użyte w art. 168b k.p.k. sformułowanie „innego przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego innego niż przestępstwo objęte zarządzeniem kontroli operacyjnej” obejmuje swoim zakresem wyłącznie te przestępstwa, co do których sąd może wyrazić

²⁰ K. Boratyńska, P. Czarnecki, A. Lach (w:) A. Sakowicz (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 721-722.

²¹ Tamże, s. 726.

²² Por. J. Machlańska, *Procesowe wykorzystanie podsłuchu w nowelizacji Kodeksu postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw z dnia 11 marca 2016 r. w świetle prawa do obrony*, SIL 2016, nr 4, s. 135; K. Eichstaedt (w:) D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do zmian 2016*, Warszawa 2016, s. 229. Podnosi się także, że przepis ten przyznaje prokuratorowi uprawnienie do zapoznania się z nielegalnie uzyskanymi informacjami, które nie stanowią dowodów, ale wyłącznie w celu ustalenia, czy na podstawie tych informacji można w sposób zgodny z prawem uzyskać inny dowód (por. J. Skorupka, (w:) J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa, 2016, s. 535.

²³ OSNKW 2018, nr 8, poz. 53.

zgodę na zarządzenie kontroli operacyjnej, w tym te, o których mowa w art. 19 ust. 1 ustawy o Policji”. Odniesienie argumentacji wskazanej w tej uchwale do treści art. 237a k.p.k. jednoznacznie wskazuje na to, że wykorzystanie dowodu uzyskanego w wyniku kontroli i utrwalania rozmów może dotyczyć wyłącznie przestępstw, o których mowa w przepisie art. 237 § 3 k.p.k.²⁴.

Prima facie, z treści art. 237a k.p.k. wynika, że uprawnionym do podjęcia decyzji o wykorzystaniu dowodu uzyskanego w wyniku kontroli jest prokurator, a nie sąd. To on decyduje o wykorzystaniu procesowym materiałów pochodzących z legalnej kontroli w zakresie innej osoby oraz innego przestępstwa niż to, którego dotyczyła zgoda sądu na przeprowadzenie kontroli i utrwalenie treści rozmów telefonicznych²⁵, aczkolwiek tylko w obrębie katalogu z art. 237 § 3 k.p.k. Trudno taki pogląd zaakceptować, jeśli się weźmie pod uwagę fakt, że gospodarzem postępowania jurysdykcyjnego jest sąd i do niego należy decyzja o dopuszczeniu dowodu²⁶. Sąd nie jest związany decyzją prokuratora i może nie dopuścić dowodów wnioskowanych przez prokuratora. W wypadku gdy wniosek o przeprowadzenie dowodu z informacji uzyskanej poza granicami ustawowymi kontroli i utrwalania rozmów został złożony w akcie oskarżenia, prezes sądu powinien skierować sprawę na posiedzenie celem nieuwzględnienia tego wniosku lub sąd powinien podjąć taką decyzję na posiedzeniu przygotowawczym do rozprawy głównej przed rozprawą główną (art. 349 k.p.k.).²⁷ Tożsame stanowisko zostało wyrażone w orzecznictwie, zgodnie z którym „zawarty w art. 237 § 3 k.p.k. zamknięty katalog przestępstw, konsekwencje przyjęcia uregulowania przepisu art. 237a k.p.k., mogą polegać wyłącznie na tym, iż decyzja prokuratora, o której mowa w cytowanym przepisie, odnosi się wyłącznie do postępowania przygotowawczego i w żadnym razie nie wiąże sądu. W konsekwencji wniosek o przeprowadzenie dowodu z informacji uzyskanej poza granicami ustawowymi kontroli i utrwalania rozmów telefonicznych, powinien być przez sąd oddalony, względnie, dowody te nie powinny stanowić podstawy wyrokowania, jako nie mające cechy legalności. Jedyne, pozostająca w zgodzie z gwarancyjnym charakterem przepisu art. 237 § 3 k.p.k. oraz regułami rzetelnego procesu karnego,

²⁴ K. Eichstaedt (w:) D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Tom I. Art. 1-424, Warszawa 2024, s. 824.

²⁵ K. Eichstaedt (w:) D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Tom I. Art. 1-424, Warszawa 2024, s. 832.

²⁶ Zob. R. A. Stefański, (w:) R. A. Stefański, S. Zabłocki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz do art. 167-296*, Warszawa 2019, s. 807.

²⁷ Tamże.

*interpretacja normy wynikającej z art. 237a k.p.k. jest taka, iż prokurator uzyskując ww. informacje, może podjąć decyzję o ich wykorzystaniu w celu poszukiwania innych, legalnych dowodów, potwierdzających posiadane informacje, a więc stanowić podstawę dalszych czynności dowodowych, a nie je zastępować*²⁸.

Mając na względzie powyższe nie sposób odnaleźć racjonalnych argumentów za przywróceniem tzw. zgody następczej w treści art. 237a § 1 k.p.k., w sposób proponowany przez Projektodawców. Propozycja w tym zakresie ma charakter fragmentaryczny, ponieważ odnosi się tylko do kontroli i utrwalania rozmów na podstawie rozdziału 26 KPK, natomiast pomija wykorzystanie tej instytucji procesowej do kontroli operacyjnej. Dostrzegając wypowiedzi doktryny i orzecznictwa na tle art. 237a k.p.k., należy opowiedzieć się za nadaniem mu następującego brzmienia: „*Jeżeli w wyniku kontroli uzyskano dowód popełnienia przez osobę, wobec której kontrola była stosowana, innego przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego niż przestępstwo objęte zarządzeniem kontroli, lub przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego popełnionego przez inną osobę niż objętą zarządzeniem kontroli, prokurator w postępowaniu przygotowawczym, a w postępowaniu sądowym sąd, podejmuje decyzję w przedmiocie wykorzystania tego dowodu w postępowaniu karnym tylko, jeżeli dotyczy przestępstwa, co do którego sąd może wyrazić zgodę na zarządzenie kontroli*”. Po pierwsze, zaproponowana treść art. 237a k.p.k. jednoznacznie wskaże, jakie organy procesowe, w zależności od etapu procesu karnego, będą mogły podjąć decyzję przedmiocie wykorzystania dowodu z kontroli i utrwalania rozmów. Po drugie, zostanie jednoznacznie wskazane, że taka decyzja będzie mogła dotyczyć tylko przestępstwa, co do którego sąd może wyrazić zgodę na zarządzenie kontroli, a zatem przestępstwa wskazanego w katalogu z art. 237 § 3 k.p.k.

Projekt ustawy był przedmiotem analiz Biura Ekspertyz i Oceny Skutków Regulacji Kancelarii Sejmu dotyczących zgodności z prawem Unii Europejskiej²⁹. Omawiany projekt był także przedmiotem analizy BEOS w trybie art. 95a ust. 3 regulaminu Sejmu³⁰.

²⁸ Wyrok SA w Katowicach z 24.11.2017 r., II AKa 363/17, LEX nr 2461354.

²⁹ *Opinia w sprawie zgodności z prawem Unii Europejskiej poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego (przedstawiciel wnioskodawców: poseł Tomasz Zimoch)*, opinia z 7 maja 2024 r., BEOS-WPEiM-968/24.

³⁰ *Opinia w sprawie stwierdzenia, czy poselski projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego (przedstawiciel wnioskodawców: poseł Tomasz Zimoch) jest projektem ustawy wykonującej prawo Unii Europejskiej w rozumieniu art. 95a regulaminu Sejmu*, opinia z 7 maja 2024 r., BEOS-WPEiM-969/24.

III. Jak problem został rozwiązany w innych państwach, w szczególności państwach członkowskich OECD/UE?

Regulacje odnoszące się do statusu nielegalnie uzyskanych dowodów w porządkach prawnych państw europejskich charakteryzują się dużą różnorodnością, w związku z czym niemożliwe jest wskazanie kilku stosowanych powszechnie rozwiązań. Poniżej omówiono uregulowania ustawowe w wybranych państwach członkowskich UE. Jednocześnie należy mieć na uwadze, że problematyka nielegalnie uzyskanych dowodów współregulowana jest przez przepisy ustawowe i reguły wykreowane w orzecznictwie³¹.

W Chorwacji, zgodnie z art. 10 kodeksu postępowania karnego³², wyrok sądu nie może być oparty na dowodach uzyskanych w sposób niezgodny z prawem. Dowody uzyskane niezgodnie z prawem to m.in. dowody uzyskane z naruszeniem przepisów Konstytucji, ustaw czy prawa międzynarodowego przewidujących zakaz tortur, okrutnego lub poniżającego traktowania lub gwarantujących prawo do obrony czy nienaruszalności życia osobistego i rodzinnego.

W Finlandii, zgodnie z rozdziałem 17 art. 25 kodeksu postępowania sądowego³³ dowody, które zostały uzyskane przy użyciu tortur, nie mogą być wykorzystane. Nie mogą być wykorzystane również dowody uzyskane z naruszeniem prawa do milczenia. W innych przypadkach sąd może wykorzystać dowody zebrane nielegalnie, chyba że zagroziłoby to prawu do rzetelnego procesu, biorąc pod uwagę charakter sprawy, wagę naruszenia, które doprowadziło do uzyskania dowodów, wpływ sposobu pozyskania dowodu na jego wiarygodność, znaczenie dowodu dla sprawy oraz inne okoliczności.

We Francji główną zasadą prawa dowodowego jest zasada swobody dowodzenia (*liberté de la preuve*), w tym swobodnego pozyskiwania i oceny dowodów. Zgodnie z art. 427 kodeksu postępowania karnego³⁴, o ile ustawa nie stanowi inaczej,

³¹ Opracowano na podstawie: W. Jasiński, *Nielegalnie uzyskane dowody w procesie karym. W poszukiwaniu optymalnego rozwiązania*, Warszawa 2019; *Criminal procedural laws across the European Union – A comparative analysis of selected main differences and the impact they have over the development of EU legislation*, EP Study, August 2018, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU\(2018\)604977_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf); *Unlawful evidence in Europe's courts: principles, practice and remedies*, October 2021, <https://www.fairtrials.org/app/uploads/2021/11/DREP-report.pdf>.

³² *Zakon o kaznenom postupku*, <https://www.zakon.hr/z/174/Zakon-o-kaznenom-postupku>.

³³ *Oikeudenkäymiskaari*, 1.1.1734/4, <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1734/17340004000>.

³⁴ *Code de procédure pénale*, https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071154/2024-04-26/.

okoliczności przestępstwa mogą być dowodzone wszelkimi środkami, a sędzia może oprzeć rozstrzygnięcie wyłącznie na dowodach ujawnionych w toku rozprawy i poddanych kontradiktoryjnej ocenie³⁵. Na gruncie francuskiego kodeksu postępowania karnego powyższy przepis znajduje zastosowanie do postępowania w sprawach o wykroczenia i występki, jednak w doktrynie nie kwestionuje się, że zasada swobody dowodzenia dotyczy wszystkich spraw o przestępstwa. Poza tym przepisem kwestia dopuszczalności dowodów jest w niewielkim stopniu uregulowana w kodeksie postępowania karnego, a kwestie gromadzenia dowodów i ich dopuszczalności są przedmiotem orzecznictwa. Choć prawo francuskie dopuszcza możliwość dowodzenia za pomocą wszelkich dostępnych środków, to swoboda ta jest ograniczona przede wszystkim poprzez instytucję nieważności czynności procesowych, która została uregulowana w art. 170-174-1 oraz art. 802 kodeksu postępowania karnego. Uzyskanie dowodu sprzecznie z prawem może skutkować jego nieważnością. Nieważność czynności procesowej oznacza, że uważana jest ona za nieistniejącą.

W Hiszpanii art. 11 ustawy organicznej o sądownictwie³⁶ przewiduje, że nie wywołują skutku dowody uzyskane bezpośrednio lub pośrednio z naruszeniem podstawowych praw i wolności. Ponadto problematyki nielegalnie uzyskanych dowodów dotyczy art. 238 ustawy organicznej o sądownictwie, który stanowi, że czynność procesowa jest bezwzględnie nieważna w sytuacji, gdy m.in. dokonana została pod wpływem przemocy lub przymusu, fundamentalne normy proceduralne nie były przestrzegane i mogło to spowodować ograniczenie prawa do obrony, bądź została dokonana pod nieobecność adwokata, którego obecność jest obowiązkowa³⁷.

W Holandii, na gruncie art. 359a holenderskiego kodeksu postępowania karnego³⁸, jeżeli w toku postępowania przygotowawczego dojdzie do naruszenia normy regulującej prowadzenie czynności procesowych, które to naruszenie nie może zostać konwalidowane, sąd, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, może orzec, że:

³⁵ Tłumaczenie za: W. Jasiński, *Nielegalnie uzyskane dowody w procesie karym. W poszukiwaniu optymalnego rozwiązania*, Warszawa 2019, s. 266.

³⁶ *Ley Orgánica 6/1985, de 1 de julio, del Poder Judicial*, «BOE» núm. 157, de 02/07/1985, ze zm., <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1985-12666>.

³⁷ Tłumaczenie za: W. Jasiński, *Nielegalnie uzyskane dowody w procesie karym. W poszukiwaniu optymalnego rozwiązania*, Warszawa 2019, s. 282 i 286.

³⁸ *Wetboek van Strafvordering*, <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001903/2024-01-01>.

- wymiar stosowanych środków reakcji prawnokarnej zostanie obniżony proporcjonalnie do wagi naruszenia, jeżeli szkoda wyrządzona tym naruszeniem może zostać w ten sposób naprawiona;
- informacje uzyskane w toku postępowania przygotowawczego w wyniku naruszenia prawa nie mogą stanowić dowodu w sprawie;
- oskarżyciel nie będzie mógł oskarżać w danej sprawie, jeżeli naruszenie prawa czyni niemożliwym rozpoznanie sprawy w zgodzie z wymogiem rzetelności postępowania.

Podczas orzekania sąd bierze pod uwagę dobro prawne chronione przez przepis, który został naruszony, rozmiar zaistniałego naruszenia oraz spowodowaną nim szkodę. Sąd musi wskazać w rozstrzygnięciu wybrany przez siebie sposób reakcji na naruszenie reguł prowadzenia postępowania przygotowawczego oraz uzasadnić ten wybór³⁹.

W Niemczech kodeks postępowania karnego⁴⁰ nie zawiera kompleksowego uregulowania ustawowego problematyki statusu nielegalnie uzyskanych dowodów i zawiera nieliczne unormowania, które regulują wprost problematykę wykorzystania nielegalnie uzyskanych dowodów w postępowaniu karnym. Najważniejszym z tych przepisów jest art. 136a kodeksu postępowania karnego, który stanowi, że nie można w procesie karnym, nawet za zgodą oskarżonego, wykorzystać jego wyjaśnień złożonych w warunkach wyłączających swobodę wypowiedzi (m.in. nieludzkie i poniżające traktowanie, wywoływanie zmęczenia, podawanie narkotyków, podstęp, hipnoza). Ponadto zgodnie z art. 100d kodeksu postępowania karnego zakazane jest wykorzystanie w postępowaniu karnym informacji uzyskanych w wyniku utrwalonych w trakcie kontroli rozmów wypowiedzi dotyczących podstawowego obszaru życia prywatnego jednostki. Z kolei w art. 160a kodeksu postępowania karnego przewidziano, że informacje uzyskane w toku stosowania środków inwigilacji, jeżeli są objęte tajemnicami prawnie chronionymi wskazanymi w tym przepisie, nie mogą zostać wykorzystane w toku procesu karnego. W pozostałym zakresie zakaz wykorzystania niektórych dowodów uzyskanych nielegalnie wynika z orzecznictwa sądowego.

³⁹ Tłumaczenie za: W. Jasiński, *Nielegalnie uzyskane dowody w procesie karnym. W poszukiwaniu optymalnego rozwiązania*, Warszawa 2019, s. 294-295.

⁴⁰ *German Code of Criminal Procedure (Strafprozeßordnung – StPO)*, wer. ang. https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/index.html.

Na Węgrzech, zgodnie z art. 167 kodeksu postępowania karnego⁴¹, wszelkie środki dowodowe lub czynności dowodowe określone w kodeksie mogą być swobodnie wykorzystywane w postępowaniu karnym, jednak dowód nie może być uwzględniony, jeżeli sąd, prokuratura lub organ prowadzący dochodzenie uzyskał dany środek dowodowy w drodze przestępstwa, istotnego naruszenia praw procesowych osoby uczestniczącej w postępowaniu karnym lub w inny zabroniony sposób. Poza ogólną klauzulą wyłączenia dowodów, w kodeksie przewidziano również szczegółowe przepisy odnoszące się do wyłączenia dowodów np. w sytuacji naruszenia zasad przesłuchiwania czy przeszukania dokonanego bez nakazu wydanego przez sąd.

We Włoszech, zgodnie z art. 191 kodeksu postępowania karnego⁴², dowody uzyskane z naruszeniem zakazów ustawowych nie mogą zostać wykorzystane w postępowaniu karnym⁴³. We włoskiej doktrynie przyjmuje się, że brak możliwości wykorzystania dowodów uzyskanych z naruszeniem zakazów dowodowych dotyczy tylko naruszeń, które wyrażone są w przepisach karnoprosesowych, a nie np. przepisów prawnokarnych czy należących do innych gałęzi prawa. Poza art. 191 kodeksu postępowania karnego we włoskim kodeksie zawarto także inne przepisy, które wskazują na niemożność wykorzystania konkretnych dowodów, np. oświadczeń osoby przesłuchiwanej pozyskanych z naruszeniem obowiązku pouczenia o określonych uprawnieniach lub materiałów uzyskanych niezgodnie z unormowaniami regulującymi stosowanie kontroli i utrwalania rozmów, a także unormowania odnoszące się do nieważności czynności procesowych.

IV. Podmioty, na które oddziałuje projekt

Projekt ustawy może oddziaływać na:

- 1) organy procesowe w postępowaniu jurysdykcyjnym (sądy) i przygotowawczym (prowadzących postępowanie):

⁴¹ 2017. évi XC. Törvény a büntetőeljárásról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1700090.tv>.

⁴² Decreto Del Presidente Della Repubblica 22 settembre 1988, n. 447 *Approvazione del codice di procedura penale*, GU n.250 del 24-10-1988 - Suppl. Ordinario n. 92, <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.del.presidente.della.repubblica:1988-09-22;447>.

⁴³ Tłumaczenie za: W. Jasiński, *Nielegalnie uzyskane dowody w procesie karnym. W poszukiwaniu optymalnego rozwiązania*, Warszawa 2019, s. 288.

- ✓ zakaz przeprowadzania i wykorzystania dowodu uzyskanego do celów postępowania karnego za pomocą czynu zabronionego, o którym mowa w art. 1 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny⁴⁴;
- 2) prokuratorów:
 - a) pozbawienie uprawnienia do wydawania decyzji w przedmiocie wykorzystania w postępowaniu karnym – uzyskanego w wyniku kontroli operacyjnej zarządzonej na wniosek uprawnionego organu na podstawie przepisów szczególnych – dowodu popełnienia przez osobę, wobec której kontrola operacyjna była stosowana, innego przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego niż przestępstwo objęte zarządzeniem kontroli operacyjnej lub przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego popełnionego przez inną osobę niż objętą zarządzeniem kontroli operacyjnej (art. 168b ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego⁴⁵),
 - b) pozbawienie uprawnienia do podejmowania decyzji w przedmiocie wykorzystania w postępowaniu karnym uzyskanego w wyniku kontroli dowodu popełnienia przez osobę, wobec której kontrola była stosowana, innego przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego niż przestępstwo objęte zarządzeniem kontroli, lub przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego popełnionego przez inną osobę niż objętą zarządzeniem kontroli (art. 237a k.p.k.),
 - c) przyznanie uprawnienia do wnioskowania w określonym czasie do sądu o wydanie postanowienia w przedmiocie udzielenia zgody na wykorzystanie w postępowaniu karnym uzyskanych w wyniku kontroli dowodów popełnienia przestępstwa wymienionego w art. 237 § 3 k.p.k. popełnionego przez osobę wobec której kontrola była stosowana, innego niż objęte zarządzeniem kontroli,
 - d) nałożenie na prokuratorów, którzy w postępowaniu niezakończonym przed dniem wejścia w życie projektowanej ustawy podjęli na podstawie obecnie obowiązującej wersji art. 237a k.p.k. decyzję w przedmiocie wykorzystania dowodów w postępowaniu karnym, obowiązku wystąpienia do sądu w określonym czasie o wyrażenie zgody na wykorzystanie tych dowodów w postępowaniu karnym w trybie art. 237a k.p.k. w wersji proponowanej w projekcie ustawy;
- 3) sądy:

⁴⁴ Dz.U. z 2024 r. poz. 17, ze zm.

⁴⁵ Dz.U. z 2024 r. poz. 37, ze zm., dalej: k.p.k.

- ✓ kompetencja do wydania, na wniosek prokuratora, postanowienia w przedmiocie udzielenia zgody na wykorzystanie w postępowaniu karnym, uzyskanych w wyniku kontroli, dowodów popełnienia przestępstwa wymienionego w art. 237 § 3 k.p.k. popełnionego przez osobę, wobec której kontrola była stosowana, innego niż objęte zarządzeniem kontroli;
- 4) podejrzani lub oskarżeni, przeciwko którym toczy się postępowanie, które wszczęto w oparciu o dowody popełnienia przestępstwa wymienionego w art. 237 § 3 k.p.k., uzyskane w wyniku kontroli zarządzonej w innej sprawie oraz wykorzystanie tych dowodów zostało zatwierdzone przez prokuratora:
- ✓ niemożność poniesienia odpowiedzialności karnej na podstawie wyłącznie wyżej określonych dowodów bez uprzedniego zatwierdzenia wykorzystania takich dowodów przez sąd.

V. Informacje na temat zakresu, czasu trwania i wynikach konsultacji

Uzasadnienie nie zawiera informacji na temat konsultacji projektu. W jego uzasadnieniu wskazano, że projekt stanowi przedmiot petycji Naczelnej Rady Adwokackiej z dnia 16 lutego 2024 r. Zgodnie z informacjami z Systemu Informacyjnego Sejmu, w dniu 7 maja 2024 r. Marszałek Sejmu skierował projekt do konsultacji (SN, KRS, PG, KRRP, NRA, Lewiatan).

VI. Wpływ na sektor finansów publicznych

Projekt ustawy nie będzie wywoływać skutków finansowych dla budżetu państwa oraz budżetów jednostek samorządu terytorialnego.

VII. Wpływ na konkurencyjność gospodarki i przedsiębiorczość, w tym funkcjonowanie przedsiębiorców oraz na rodzinę, obywateli i gospodarstwa domowe

Projekt ustawy nie będzie miał wpływu na konkurencyjność gospodarki i przedsiębiorczość, w tym na funkcjonowanie przedsiębiorstw. W szczególności projekt ustawy nie określa zasad podejmowania, wykonywania lub zakończenia działalności gospodarczej. Projektowane regulacje również nie będą miały wpływu na rozwój regionalny.

Projekt ustawy nie powinien w sposób bezpośredni oddziaływać na rodzinę, obywateli ani gospodarstwa domowe. O odpowiedzialności karnej lub karno-skarbowej

obywateli rozstrzyga ostatecznie sąd. W literaturze przedmiotu prezentowane jest stanowisko, że ostatecznie to sąd ocenia, czy w realiach danej sprawy nielegalnie uzyskany dowód dopuścić, czy też uznać go może za nieakceptowalny i niewchodzący do podstawy rozstrzygnięcia w perspektywie orzeczenia w danej sprawie⁴⁶. Stwierdza się, że „przyjęcie dowodu jako dowodu formalnie dopuszczalnego w świetle art. 168a nie oznacza jednak, że automatycznie nabiera on waloru dowodu wiarygodnego. Zasadą podstawową i nienaruszoną przez konstrukcję omawianej normy prawnej jest zasada swobodnej oceny dowodów. W dalszym ciągu zatem sądy będą uprawnione i zobowiązane do dokonywania oceny określonych dowodów, w tym również w świetle sposobu ich pozyskania z naruszeniem określonych norm czy wręcz w związku z popełnieniem przestępstwa”⁴⁷.

VIII. Zmiana obciążeń regulacyjnych (w tym obowiązków informacyjnych) wynikających z projektu

Zmiana art. 237a k.p.k. ograniczy możliwość wykorzystywania dowodu z kontroli i utrwalania rozmów w procesie karnym. Natomiast uchylenie art. 168b k.p.k. spowoduje, że w postępowaniu karnym będzie możliwym wykorzystanie dowodu uzyskanego w wyniku kontroli operacyjnej, w zakresie każdego przestępstwa oraz przestępstwa skarbowego, niezależnie od tego, czy mieści się ono w katalogu przestępstw, co do których może być zarządzona kontrola operacyjna.

IX. Wpływ na rynek pracy

Projekt ustawy nie będzie oddziaływać na rynek pracy.

X. Wpływ na pozostałe obszary

Projekt nie powinien wpływać na pozostałe obszary gospodarki lub życia społecznego.

XI. Planowane wykonanie przepisów aktu prawnego

Projekt przewiduje wejście w życie ustawy po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

⁴⁶ M. Kurowski [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom I. Art. 1–424*, wyd. VII, red. D. Świecki, Warszawa 2024, art. 168(a). Por. też M. Smarzewski, *Granice dopuszczalności dowodów uzyskanych w sposób nielegalny w polskim procesie karnym*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego” z 2019 r. nr 105, s. 163, 171.

⁴⁷ M. Kurowski [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, dz. cyt.

XII. W jaki sposób i kiedy nastąpi ewaluacja projektu oraz jakie mierniki zostaną zastosowane?

Ani projekt, ani uzasadnienie nie wskazują na jego planowaną ewaluację.

Autorzy:

prof. dr hab. Andrzej Sakowicz (pkt I, II, V, VIII, XI, XII)

Katedra Postępowania Karnego

Uniwersytet w Białymstoku

Kamila Sobieraj (pkt IV, VI, VII, IX, X)

specjalista ds. systemu gospodarczego

w Biurze Ekspertyz i Oceny Skutków Regulacji

dr Danuta Adamiec (pkt III)

specjalista w Wydziale Oceny Skutków Regulacji

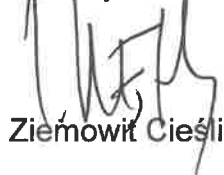
w Biurze Ekspertyz

i Oceny Skutków Regulacji

Akceptował:

Wicedyrektor Biura Ekspertyz

i Oceny Skutków Regulacji

Ziemowit Cieślak